

לחיות כמשפחה: הסגר והמשפחות החצויות

מאז שנת 1991 (מלחמת המפרץ) נתונים השטחים הכבושים בסגר הולך ומתהדק. אחת ההשפעות הקשות של הסגר הוא הניתוק בין חלקי מזרח ירושלים שסופחו לישראל לשאר השטחים. במשפחות מזרח ירושלמיות רבות מחזיק אחד מבני הזוג בתעודת זהות ירושלמית ובן הזוג האחר - בתעודת זהות של הממשל הצבאי בשטחים (והיום של הרשות הפלסטינית). אם בעבר לא היה בכך כדי למנוע את מגוריו של תושב השטחים בעיר, הרי שכעת עליו לקבל היתר אישי לכניסה לעיר או לחיות בה במחתרת. עד למרץ 1996 ניתנו היתרים אישיים מעין אלו לבני זוג של תושבי ירושלים במסגרת נוהל, שנתקבל ביוזמת המוקד ושכונה "נוהל משפחות חצויות". בתחילת 1996 בוטל הנוהל. המשפחות נקלעו לדילמה בלתי אפשרית: אם יעברו לשטחים, יסכנו את בקשותיהן לאיחוד משפחות במשרד הפנים ויסכנו את מעמדן בעיר, שכן הבקשות לאיחוד משפחות תלויות בהוכחת מרכז חיים בירושלים. אם לא יעזבו את העיר, יצטרכו בני הזוג לחיות בנפרד ולקיים משק בית כפול, או שבן הזוג שאינו תושב ירושלים יאלץ לחיות בעיר במחתרת, כשוהה בלתי חוקי. עוד בקיץ 1997 הגיש המוקד עתירה לבג"צ לחדש את נוהל המשפחות החצויות. בעקבות הגשת העתירה נפתרו הבעיות הפרטניות של מרבית העותרים. העתירה נותרה תלויה ועומדת בנוגע לתביעת המוקד לחדש את הנוהל לגבי האוכלוסייה בכללה. לקראת סוף שנת 1998 נמסר מפרקליטות המדינה, כי גובש נוהל חדש למתן היתרי שהייה בירושלים לבני המשפחות החצויות, וכי הוא יופעל בקרוב.

ללדת ללא דאגות: הזכויות הסוציאליות של יולדת

חוק הביטוח הלאומי מבטיח, שתושבת ישראל הכורעת ללדת לא תצטרך לתת את דעתה לעלות הלידה. החוק קבע הליכים לפיהם כל עניין כיסוי הוצאות הלידה ומענק הלידה מוסדר בין בתי החולים לבין המוסד לביטוח לאומי, ללא כל טרחה מצד היולדת. כך הדברים בד"כ - אולם לא לגבי תושבות מזרח ירושלים. תושבות מזרח ירושלים נדרשו ע"י בתי החולים לגשת למוסד לביטוח לאומי ולהביא אישור מיוחד, לפיו הביטוח הלאומי יכסה את עלות הלידה. הביטוח הלאומי, מצידו, לא מיהר לחתום על האישור בטרם יתחיל בהליך ממושך של חקירות לגבי תושבות היולדת - הליך אשר כמעט לעולם אינו מסתיים טרם הלידה. בהיעדר האישור מהביטוח הלאומי דורשים בתי החולים מהיולדות עצמן לכסות את עלות הלידה. נתקלנו בדרישות לחתום על התחייבויות ועל שטרי חוב, בעיכוב מסירתן של הודעות לידה, בסירוב לשחרר את היולדת מבית החולים ובנקיטת הליכים של הוצאה לפועל כנגד יולדות.

בשלהי שנת 1997 הגיש המוקד, יחד עם ארגונים נוספים, עתירה לבג"צ כנגד נהלים מפלים אלה. כבר בתחילת 1998 הודיע המוסד לביטוח לאומי על שינוי מרחיק לכת בנהלים: כאשר גם היולדת וגם בן זוגה נושאים תעודות זהות של מזרח ירושלים, לא תידרש היולדת לקבל אישור מיוחד מהמוסד לביטוח לאומי, אלא תטופל באותה דרך בה מטופלת כל יולדת בישראל.

לגבי מי שבן זוגה אינו תושב ירושלים, עמד הביטוח הלאומי על הדרישה שתציג אישור מטעמו, שיינתן רק לאחר שהמוסד יבצע חקירה בעניין תושבותה של היולדת. עם זאת, הסכים הביטוח הלאומי שנשים שיפנו אליו

לפני תום החודש השלישי להריון, ושהחקירה בעניינן לא תסתיים עד הלידה, יזכו גם הן לכיסוי הוצאות הלידה. הסכמה זו, לדעת המוקד, היתה בבחינת מלים ריקות: הרי לא ייתכן שאישה תיזכר להודיע לרשויות על הריונה בשלב כה מוקדם, כאשר לעתים אף היא עצמה אינה מודעת לו, או לא סיפרה עליו לבני משפחה. גם שופטי בג"צ הביעו את עמדתם, כי מדובר בהסדר דרקוני ובלתי סביר. בלחץ בית המשפט הסכים המוסד לביטוח לאומי, להחיל את ההסדר על אותן נשים שיפנו למוסד עד לתום החודש השלישי להריון, ושחקירת תושבותן לא תסתיים טרם הלידה.

ההסדר החדש עודנו מפלה ומקשה. עד ללידה עצמה נדרשת היולדת לחיות באי-ודאות שמא בעקבות הלידה תצטרך לעמוד מול תביעות של אלפי שקלים מצד בית החולים. היא עדיין נדרשת לדווח לפקידי המוסד לביטוח לאומי על הריונה - דרישה שאינה קיימת לגבי נשים אחרות במצבה. היא עדיין נחשפת לחקירות שהן ע"פ רוב בלתי הוגנות ומשפילות. עם זאת, יש בהסדר החדש כדי לנטרל את אחד האמצעים היותר אכזריים שמצאו הרשויות כדי למרר את חייהן של תושבות מזרח ירושלים דווקא ברגעים הקריטיים של הבאת ילד לעולם.

כשהילד חולה: ביטוח רפואי לילדים

את החשיבות של הטיפול הרפואי בילדים, במיוחד בתקופה המוקדמת של חייהם, אין צורך להסביר. חוק ביטוח בריאות ממלכתי אמור היה להביא לכך שכל תושב בישראל יקבל טיפול רפואי ללא קשר למעמדו הכלכלי. החוק מחייב, בין היתר, כל תושב לרשום את ילדיו בקופת חולים. אולם לגבי תושבי מזרח ירושלים המצב שונה. ילדי מזרח ירושלים אינם מקבלים מספרי זהות באורח אוטומטי עוד בבית החולים. הליך רישומם במשרד הפנים עלול להימשך שנים. מנגד, כל עוד לא נקבע להם מספר זהות, אין הם רשומים במחשבי הביטוח הלאומי וקופות החולים. המוסד לביטוח לאומי מנפיק אמנם מספרים זמניים לילדים חסרי מספר זהות, אולם גם זה הליך ממושך. תחילה מנהל המוסד חקירה בנוגע למרכז החיים של הורי הילד, חקירה שנמשכת חודשים ארוכים. גם משנסתיימה החקירה נדרשים חודשים ואף שנים עד שמונפק המספר הזמני. בכל התקופה הזו אין הילד זוכה לטיפול רפואי חיוני, או, אם מצב המשפחה שפיר או שמצב הילד אנוש, הוא מטופל באורח פרטי.

בחודש מאי 1998 הגיש המוקד, יחד עם עמותת רופאים לזכויות אדם, תביעה בבית הדין לעבודה בירושלים בשםם של אחד עשר ילדים מהם נמנע טיפול רפואי באופן זה. בדומה למקרים אחרים שהוזכרו, הביאה התביעה להסדרה מהירה יחסית של ענייניהם של הילדים בשםם הוגשה. עם זאת, לא חלה כל התקדמות בבעיה הכללית, שכן בית הדין לא היה מוכן לדון בשאלות העקרוניות שהתעוררו בתביעה, משהוסדר עניינם של התובעים.

יצוין, כי עמדת נציבת הקבילות לחוק ביטוח בריאות ממלכתי היא שלא ייתכן שלא יינתן ביטוח בריאות לתינוק במהלך החקירה של המוסד לביטוח לאומי ועד למתן מספר זמני ע"י המוסד. עמדה זו הובעה לאחרונה בדו"ח השנתי של הנציבה.

בתקופה הקרובה תוגש עתירה בנדון לבג"צ, מטעם המוקד ורל"א.